

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל זאת חנוכה תשפ"ב לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף רס"ו

כאשר עבר זמנו מותר ליהנות ממנה. והקשה בר"ן (שבת כא: דף ט' מדפי הרי"ף) דאם כן למה בנשאר שמן ביום ראשון מדליק ביום שני, וביום אחרון עושה לו מדורה, הא כבר עבר זמן המצוה ואינו מוקצה עוד. וכתב דיש לחלק בין זה לעצי סוכה ונוייה, דהתם לא מקצה להו אלא לימי החג, לפי שעשויין להשאר אחר החג, ולא מקצה להו למצותן לגמרי, אבל שמן ופתילה שעשויים להתבער לגמרי, כי יהיב להו בנר לגמרי מקצה אותן למצותן, דאין אדם מצפה אימתי תכבה נרו, ואם נשתיירו הרי הן אסורין, שהרי הקצה אותן לגמרי למצותן, ודומה לעצי סוכה ונוייה שנפלו בחג שאסורין, כדמוכח במסכת ביצה פרק המביא (דף ל:). ולא דמי לנר של שבת שעשוי להיות כולה למצותה ואפילו הכי נהנין אחר השבת מן השמן ומן הפתילה, משום דהתם אף בעודו דולק למצותו נהנין ממנו, מה שאין כן בנר חנוכה עכ"ל. (ועיין תוס' שבת מד. ד"ה שבנר).

ומענתה שפיר מובן שאלת השואל, ילמדנו רבינו נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון, אי יש חיוב להדליק בשני, כיון דהוקצה למצוה. או דוה דומה לעצי סוכה ונוייה, ונר של שבת שהותיר, דנהנין ממנה אחר שעבר זמן מצותה. ופשט ליה דכאן נשאר השמן מוקצה גם אחר שעבר מצותה, שאינו דומה לסוכה, לפי שעשויין להשאר אחר החג ולא מקצה להו למצותה לגמרי. וגם לא דמי לנר שבת, דכאן אסור להשתמש לאורה בחנוכה, ובשבת מותר ליהנות בשבת לאורה.

במדרש תנחומא (פ' נשא כט) ילמדנו רבינו נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מהו להדליק בה בשני, כך שנו רבותינו נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ביום שני, ואם הותיר ביום שני מוסיף עליו ביום השלישי ומדליקו, וכן בשאר הימים, אבל הותיר ביום שמיני עושה לו מדורה בפני עצמו, למה, כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו. לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה, אמר להם הקב"ה בני אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין שנאמר (דברים יז-יא) ועשית על פי התורה אשר יורוך, למה, שאף על דבריהם אני מסכים שנאמר (איוב כב-כח) ותגזר אומר ויקם לך ע"כ.

ויש להבין מאי מספקא ליה, אי מותר להדליק בשני מהנותר ביום הראשון, מהיכי תיתי יהא אסור, הלא משתמש בו למצות נר חנוכה שהוקצה עבורה. ואם הספק היתה אי חייב להדליק בה בשני, או יוכל להשתמש בה לצורכו, מה מספקא ליה הלא הוקצה למצות נר חנוכה. גם יש להבין כיון דכבר פשט ליה דהוקצה למצותו, ומה שנשאר ביום ראשון צריך להדליקו ביום שני, למה צריך לבאר דביום שמיני עושה לו מדורה, דבודאי כן הוא, כיון דהוקצה למצותו אי אפשר לו ליהנות ממנו עוד.

ונראה דאיתא בגמרא (סוכה י.) סיככה כהלכתה וכו', ותלה בה אגוזין שקדים אפרסקין וכו' אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג ע"כ. הרי דהוקצה למצותו לא אמרינן רק כל זמן המשך המצוה, אבל

והנה ידוע קושיית הבית יוסף (סימן תרע) דביום הראשון לא היה נס בהשמן, שהרי מצאו פך שמן להדליק. ותירץ שחלקו ביום הראשון השמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד, והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס ע"כ. ואם כן כל השמונה ימים היה נס שוה במנורה, אשר שיעור שמינית שמן היה דולק כל הלילה.

אמנם בפרי חדש כתב, דבאמת נס השמן לא היה רק שבעה ימים, כי ביום הראשון היה דולק השמן שבפך, והא דקבעו ימי חנוכה גם ביום הראשון, זהו משום נס דניצוח המלחמה שנמסרו רבים ביד מעטים ע"כ. ואם כן הדלקת יום הראשון אינו משום נס המנורה, אלא בשביל ניצוח המלחמה.

ובבית יוסף תירץ עוד בתירוץ השני, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה, וניכר הנס אף בלילה הראשונה ע"כ. והקשה הפרי חדש על זה, דאם כן יקשה בהיפוך דבלילה האחרון ליכא שום נס, שהרי בלילה השמיני לא נתמלא הפך כיון שלא היו צריכין לו עוד. ולפי זה אם נימא כהבית יוסף שתמיד נתמלא הפך תיכף על יום המחרת, כדי שיהיו רגועים שיש להם שמן, נצטרך לומר דליל האחרון תיקנו על נס דנצחון המלחמה.

והנה הר"ן (שם) כתב בטעם דאסור להשתמש לאורה, משום דכיון שעל הנס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל ע"כ. וטעם זה עולה יפה על הימים שקבעו זכר לנס שמן שבמנורה, שעשאוה כמותה. אבל אי נימא דביום הראשון לא היה נס במנורה, ותיקנוה רק משום ניצוח המלחמה, אם כן אין צורך להיות דומה למנורה.

ולפי זה ביום הראשון אי נימא דמדליקין על נס ניצוח מלחמה, יתכן לומר דמותר להשתמש לאורה, דאינה צריכה להיות דומה למנורה. ואם כן אחר שכבתה דינה כנר של שבת שכבתה שמותר ליהנות ממנה, ושפיר יש לומר דהמותר ביום ראשון אין צריכין להדליקה ביום שני, אלא מותר להשתמש בה לצורך עצמו. ועל זה אמר לו, כך

שנו רבותינו נר חנוכה שהותר בה שמן ביום הראשון מדליקו ביום שני, ואם הותר ביום שני מדליקו ביום השלישי, ואין חילוק בין יום הראשון לשאר הימים, שכולם הותרו בשביל נס השמן, ואסור להשתמש לאורה בחנוכה, והוקצה למצוה גם אחר זמן מצותה.

אמנם אכתי יש להסתפק, אם טעמו הוא דסבירא לן כתירוץ הראשון בבית יוסף, שכל השמונה ימים תיקנו בשביל נס השמן, ואין שום חילוק בין הימים של חנוכה, וכולם צריכין להיות דומים דמנורה דאסור להשתמש בה, וממילא גם ביום השמיני דינא הכי, דהנותר ממנה אסור ליהנות, וצריכין לעשות לה מדורה. או די ש לומר דטעמו היה כתירוץ השני בבית יוסף, דנתמלא הפך ביום הראשון, וגם יום הראשון נקבע על שם נס השמן, ועל כן הנותר ביום ראשון אסור בהנאתו ומדליקו ביום שני. אבל יום השמיני שנקבע רק לזכר נצחון המלחמה, אינה צריכה להיות דומה למנורה, וממילא דינה כנר שבת, שבמוצאי שבת מותר ליהנות ממנה, וכמו כן הנותר ביום השמיני מותר אחר זמן מצותו, ולכן הוצרך לבאר לו בפרטיות, דכל הימים שוין, וגם הנותר ביום השמיני עושה לו מדורה בפני עצמו. או משום דסבירא ליה כתירוץ הראשון של הבית יוסף שבכל יום היה שוה נס השמן, שחלקוה לשמונה חלקים. או דסבירא ליה דגם אם יום הראשון או האחרון נקבע עבור נצחון המלחמה, אמרו רבנן לא פלוג, ולא רצו לחלק בין יום ליום, וכיון דשבעה ימים אסרו להשתמש לאורה דומים למנורה, לא חילקו בין יום אחד לשאר הימים.

*

אמנם אכתי יש לדון, דלא דמי נר חנוכה לעצי סוכה ונויה דאסורים להשתמש בה בהוקצה למצוה, והוא דסוכה הוי מצוה דאורייתא, על כן עציה וגם נויה שנתבטל לה אסורים להשתמש בהן, כיון שחל עליה שם מצוה. אבל נר חנוכה דהוי רק מצוה דרבנן, אולי לא דמי להתם ולא נאסר בהוקצה למצוה דרבנן.

וטעמא רבה איכא לחלק ביניהם, דידוע מה שכתבו האחרונים לדון דאיסורי תורה הם איסורי חפצא,

חולין. [שוב הראוני שזכיתי לכיין בזה לדברי האתון דאורייתא כלל ין].

*

זנסיים בדברי אגדה, שאומרים (בנוסח ההודאה) שעמדה יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חוקי רצונך. דלכאורה יש להבין דבשלמא להעבירם ממצות ה', שפיר יש כח ברשעים לאנס ולכוף את ישראל שיחלל שבת ויאכל מאכלות אסורות, אבל להשכיח מהם מצות שבת וכדומה, דבר זה אי אפשר להכריח לחבירו שישכח איזה דבר, ואיך אמר שעמדו להשכיח התורה מישראל.

גם עצם הנס של הנרות צריך ביאור, דהא לא עביד קוב"ה ניסא למגנא, ואם כן כמו שהזמין להם ה' בהשגחה פרטית שנשאר פך שמן אחד להדליק על יום אחד, יתכן היה שישאיר ה' עוד איזה פכים, ולא נצטרך לנס נגלה שיתוסף שמן שמונה ימים זה אחר זה.

אך הענין הוא, דמבואר ברש"י (במדבר ח-ב) למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקדוש ברוך הוא חייר, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות (תנחומא ה) ע"כ. ובמדרש (במדבר טו-ו) איתא, אמר לו הקב"ה למשה לך אמור לו לאהרן אל תתירא, לגדולה מזה אתה מתוקן וכו', הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם, אל מול פני המנורה יאירו ע"כ. וכתוב ברמב"ן (ח-ב) והנה הדבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים, והקרבנות בטלין מפני חורבנו, אף הנרות בטלות. אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאים שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו ע"כ.

ומבואר מדבריו דמצות הדלקת נר חנוכה הוא פרט והמשך ממצות הדלקת המנורה בבית המקדש, דאם הם שתי מצות חלוקים, מצות הדלקת המנורה בבית המקדש, ושוב יש ענין של הדלקה לזכר הנס, אם כן גם מצות הנרות בטלות בזמן חורבנו כמו הקרבנות. אך חכמינו

שפוגע האיסור גם על החפץ, דעצם החפץ שאסרה תורה נעשה מתועב, ולכן צריכין כפרה גם באכלם בשוגג, כי נפשו נפגם באכילתו, ודומה לאוכל סם בשוגג דצריכין לרפאותו. מה שאין כן איסורי דרבנן אינם אלא על הגברא, דחייב לשמוע דברי חכמים, ולא תסור מן הדבר אשר יגידו לך, אבל אין להם כח לשנות את החפץ להיות חפצא דאיסורא. ולכן מבואר בנתיבות (סימן רלד סק"ג) דבאכל איסורי דרבנן בשוגג אין צריך כפרה, כיון שהאיסור הוא רק על הגברא, והוא לא נתכוין לעבור על דברי חכמים, והחפץ בעצם הוא חפצא דהיתרא.

ובעני חיים (ח"ב פ' שופטים) כתב לבאר בזה מאמר הכתוב (דברים יז-יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, והאיש אשר יעשה 'בזדון' לבלתי שמוע וגו', דלא מצינו כן בשאר מצות התורה שידגיש הכתוב דרק בזדון חייב. אך הכתוב בא לרמז דבשאר מצות צריכין כפרה גם על השוגג, אבל באזהרה זו דלא תסור, דכל מילי דרבנן אסמכוה אלאו דלא תסור (ברכות יט:), רק אשר יעשה בזדון יש חיוב, אבל בשוגג דרבנן אין צריך כפרה ע"כ.

ולכאורה לפי זה הוא הדין לגבי מצוה יש לחלק בין מצוה דאורייתא לדרבנן, דבמצוה של תורה יש השראת קדושה גם על החפצא, ולדוגמא סוכה בחג ומצה בפסח, שורה על החפץ השראה של קדושה, וכמו באיסור נעשה איסור חפצא, כן במצוה נעשה חפצא של מצוה. אבל באיסור דרבנן דאין בכחם להטיל שינוי על החפץ להעשות חפצא דאיסורא, הוא הדין לגבי מצוה.

ואם כן שפיר יש לחלק בין הוקצה למצוה דאורייתא כמו סוכה, דחל על החפץ קדושת המצוה, והוקצה למצותו אין להשתמש בו להדיוט. אבל נר חנוכה דהוי רק דרבנן, שהמצוה חל רק על האדם, יתכן שאין על השמן של נר חנוכה דין הוקצה למצוה. ועל כן סיים עלה, לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים, בדין הנ"ל של נר חנוכה, דמצוה דרבנן חל רק על הגברא ולא על החפץ, ואינו דומה אל מה שהוקצה למצוה דאורייתא שחל על החפצא. כי אין נכון לומר כן, דכיון שאף על דבריהם אני מסכים, אם כן הסכמת הקב"ה על הדברים משרה סוג קדושה על החפץ, וכיון שהוקצה למצוה זו אין להשתמש בו עוד לשום דבר

הרי שגם חכמי היוונים השיגו עומק כח מצות הדלקת המנורה, שכל זמן שהם מדליקין אותה הם עומדים, ואין כח באומות העולם לכלותם, כי היא עדות שהשכינה שורה בישראל. ועל כן כאשר ראה חכמתו יתברך שמו גודל שיעבוד הגליות שתהא אחר חורבן הבית, בהשמדיות והריגות לאלפי רבבות, ובהדור הקדום עלתה על כולם לטבוח ולשחוט כפלי כפליים יותר מיוצאי מצרים, ובאיזה כח לא ניתן להם יכולת לכלותם, ואדרבה מאז עוד נתרבה לומדי תורה ומקיימי מצות, אין זה אלא מהמשך הדלקת המנורה בימי חנוכה, שזהו המשך ההשפעה של הדלקת המנורה במקדש, וכל זמן שהם מדליקין אותה הם עומדים.

ועוד גם זאת, כי המנורה רומזת על נר מצוה ותורה אור (משלי ו-כג), ולכן קני המנורה הם שבעה, נגד חצבה עמודיה שבעה (שם ט-א), אלו שבעה ספרי תורה, ויהי בנסוע ספר חשוב הוא בפני עצמו (שבת קטז:). וכאשר הכהן היה מדליק ומטיב את הנרות, האיר והדליק בלב כל ישראל קדושת התורה, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה. - וביתר ביאור, כי אמרו חז"ל (מגילה ו:) אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, ולא אמרן אלא לחדודי, אבל לאוקמי גירסא [שלא תשתכח ממנו] סייעתא דשמיא [ויש יגע ואינו מוצא] ע"כ. והסיוע לזה שלא תשתכח מה שלומד, זה היה נשפע מהדלקת המנורה, וביתר שאת מהנר המערבי שלא היה כבה, שלא תשתכח מהם תורתם ולא יהא נכבה.

ואם כן במה שביטלו היוונים את הדלקת המנורה, וטימאו כל השמנים, נלקח מישראל עבודת הכהן שהדליק אור התורה בכל אחד מישראל שלא תשתכח תורתו, ועל זה אמרו שעמדה יון הרשעה על עמך ישראל 'להשכיחם' תורתך.

ובזמן הגלות כהיום, שאין לנו כהן ונביא וחווה, ואין שויר רק דברי התורה הזאת, על כן השאיר לנו מצות הדלקת המנורה שעל ידה תהא נשפע הארת התורה בכל דור ודור, וחס ושלום שתשתכח תורה מישראל (שבת קלח:). ומהדלקת נר חנוכה נשפע לכל אחד מישראל להאיר בנר מצוה ותורה אור, עדי נזכה לבנין בית תפארתנו, ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות במהרה דידן. ■

ז"ל המשיכו מצות הדלקת המנורה שבמקדש על כל הזמנים, והוסיפו מצות נר חנוכה שכל ישראל ידליק המנורה בביתו בימים הללו, כהמשך מעבודת ההדלקה בבית ה'. וכאשר אנו מדליקין נרות חנוכה נמשך בזה פנימיות העבודה של הדלקת המנורה בבית המקדש, ושפיר אמר ה' לאהרן, שהנרות הם לעולם, כי הדלקת נרות חנוכה הם המשך על הדלקת המנורה במקדש.

וכיון שה' רצה שמצות הדלקת הנרות תהיה נמשכת לעולם, כמו שאמר לאהרן, על כן סיבב מעיקרא שלא יהא להם אלא פך שמן אחד, כדי שיצטרך לעשות נס להדלקה, וממילא יקבעו חכמים אחר זה זכר לאותו נס, וממילא תמשך מצות הדלקת המנורה לעולם. ואם כן הדלקת נרות חנוכה אינו דבר שנסתובב מהנס, אלא להיפוך, הנס נתהווה כדי שנוכל להמשיך הדלקת הנרות לעולם.

ואנו מברכין ברכת שעשה נסים לאבותינו 'בימים ההם בזמן הזה', ופירשו בו כי הארת הנס של 'ימים ההם' מתעורר מדי שנה בשנה 'בזמן הזה', כאשר מגיע ימי הנס ע"כ. ולפי מה שנתבאר הכוונה היא להיפוך, דתכלית הדבר שעשה ה' נסים לאבותינו בימים ההם, לא היה לצורך ההדלקה של אותן הימים, כי על זה היה יכול לסבב שישאר שמונה פכים, אלא סיבת הנס היתה עבור זמן הזה, כדי שעל ידי זה ימשך מצוה של הדלקת נר חנוכה, ובוזה תהא מצות הדלקת המנורה עולמית.

*

והנה עלה ברצונו יתברך שמו, שהגם שיחרב המקדש, מכל מקום ישאר לנו דייקא מצות הדלקת המנורה והשפעתה לעולם. והוא על פי דברי הברייתא שמביא הב"ח (סימן תרע) שאמר להם אותו רשע, מצוה אחת יש בידם של ישראל, אם אתם מבטלים אותה מידם כבר הם אבודים, ואיזה זה הדלקת המנורה שכתוב בה להעלות נר תמיד, כל זמן שהם מדליקין אותה תמיד הם עומדים וכו', עמדו וטמאו כל השמנים. וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה, הושיעם ה' על ידי הכהנים עובדי העבודה בבית ה' וכו' ע"ש.